

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Veranderend kunstenaarschap : de rol en betekenis van de kunstenaar in participatieve kunstpraktijken

Visser, R.J.

Citation

Visser, R. J. (2018, November 1). *Veranderend kunstenaarschap : de rol en betekenis van de kunstenaar in participatieve kunstpraktijken*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/66670>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/66670>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/66670> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Visser, R.J.

Title: Veranderend kunstenaarschap : de rol en betekenis van de kunstenaar in participatieve kunstpraktijken

Issue Date: 2018-11-01

Bijlagen

Bijlage 1

VRAGENLIJST KUNSTENAAR participatieve kunstpraktijk

Naam:

Emailadres:

Telnr.:

Datum:

1. Is dit je eerste participatieve kunstpraktijk?

Ja Nee

Indien Nee:

Sinds wanneer ben je betrokken bij participatieve kunstpraktijken?

Sinds

Aan hoeveel participatieve kunstpraktijken heb je tot nu toe gewerkt?

2. Hoe ben je bij dit project betrokken geraakt?

Zelf initiatiefnemer project

Gevraagd door de organisatie

Gevraagd door de gemeente

Anders n.l.:

3. Welke van de volgende kenmerken participatieve kunstpraktijken zijn voor jou van belang voor je betrokkenheid hierbij?

Kruis in de reeks achter het genoemde kenmerk aan in hoeverre dat kenmerk voor jou van belang was.

	1=helemaal niet van belang				7=helemaal van belang		
	1	2	3	4	5	6	7
a. Contact met deelnemers	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Financiële overwegingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Participatief werken met deelnemers	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Deelnemers een andere kijk op de werkelijkheid geven	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Artistieke talenten ontwikkelen van deelnemers	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Eigen netwerk uitbreiden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. Veel vrijheid voor de eigen artistieke visie	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

4. Welke opleiding(en) heb je gevolgd? Waar gevolgd? Wanneer? Afgerond?

.....

5. Waaruit bestaan je werkzaamheden tot nu toe?

.....

6. Het participatief werken met deelnemers bij participatieve kunstpraktijken brengt risico's met zich mee voor de kunstenaar ten aanzien van:

	1=helemaal niet van belang			7=helemaal van belang			
	1	2	3	4	5	6	7
a. zijn artistieke kwaliteitseisen aan proces en product	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. politieke afwegingen die bij de projectopdracht naar voren komen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. delen van verantwoordelijkheid met deelnemers voor het eindresultaat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. geven eindverantwoordelijkheid van het project aan deelnemers	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. samenwerken met mensen met vele visies	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. participatie met deelnemers	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. samenwerking met andere stakeholders in het project	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h. motiveren van mensen om te participeren	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Enkele praktische vragen:

7. Kun je aangeven wat de doelstellingen van de participatieve kunstpraktijk waren?

- Bevorderen sociale cohesie in de wijk
- Bevorderen economische vooruitgang in de wijk
- Bevorderen verantwoordelijkheid deelnemers
- Vergroten sociale veiligheid in de wijk
- Vergroten participatie in de wijk
- Vergroten artistieke kwaliteiten deelnemers
- Bevorderen creativiteit deelnemers
- Bevorderen duurzaamheid

Andere doelstellingen:

.....

Kun je aangeven wat het budget was van het project?

- < 25000^E
- > 25000^E < 50000^E
- > 50000^E < 100000^E
- > 100000^E

8. De periode van het project (vanaf voorbereiding tot afsluiting en evaluatie):
 .../.../20... tot .../.../20...

9. Vind je dat de gevolgde kunstopleiding van invloed is geweest op de participatieve kunstpraktijk?
 Kruis in onderstaande reeks het rondje aan dat de mate van positieve invloed het best weergeeft:

(weinig invloed) (veel invloed)

Toelichting

.....

.....

.....

10. Welke deelnemers aan het community arts project kun je je herinneren?
 (meer of minder dan 3 namen is ook mogelijk)

- a.....
- b.....
- c.....

Bijlage 3**Stellingen interview kunstenaars**

1. Om deelnemers te stimuleren tot participatief werken in community arts projecten pas ik een bepaalde aanpak toe.
2. Door het participatief werken met deelnemers in community arts projecten is mijn artistieke visie veranderd.
3. Het samenwerken met deelnemers in community arts projecten heeft mijn visie op de samenleving veranderd.
4. Mijn artistieke visie op en ideeën over het project heb ik overgebracht op de deelnemers.
5. Door mijn werkwijze zijn de deelnemers aan het community arts project medebepalend voor het proces en het eindresultaat.
6. Participatief werken met deelnemers in community arts projecten vind ik lastig.
7. Het participatief werken in het project met mij als kunstenaar heeft veranderingen teweeggebracht bij de deelnemers.
8. Ik heb veel geleerd van participatief werken met deelnemers in het (de) community arts project(en).
9. Mijn kunstenaarschap is door het werken met community arts project(en) veranderd.
10. De rol en betekenis van de community arts kunstenaar wordt in de kunstwereld positief beoordeeld.

volledig oneens 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 volledig eens

Bijlage 4**Stellingen interview deelnemers**

1. De kunstenaar heeft mij gestimuleerd in het samenwerken in het community arts project X.
2. Door het samenwerken met de kunstenaar in community arts project X is mijn visie op kunst veranderd.
3. Door het samenwerken met de kunstenaar in het community arts project X heb ik anders leren kijken naar mijn omgeving.
4. Door het samenwerken met de kunstenaar in het community arts project X zijn mijn kunstzinnige kwaliteiten vergroot.
5. De kunstenaar heeft ons als deelnemers invloed gegeven op het proces en eindresultaat van het gehele community arts project.
6. De samenwerking met de kunstenaar in dit project heb ik als positief ervaren.
7. De opvattingen en ideeën van de kunstenaar zijn door de samenwerking met de deelnemers in community arts project X veranderd.
8. Ik heb veel geleerd van de samenwerking met de kunstenaar in community arts project.
9. Door het samenwerken met de kunstenaar in community arts project X zijn mijn eigen opvattingen en ideeën veranderd.
10. Samenwerken in community arts project X vond ik lastig.

volledig oneens 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 volledig eens

Bijlage 5**Kruistabel scores stellingen kunstenaars**

	<i>Helemaal mee</i>						
	<i>oneens</i>			<i>eens</i>			
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Stelling 1 Om deelnemers te stimuleren tot participatief werken in participatieve kunstpraktijken pas ik een bepaalde aanpak toe.			1		2	3	1
Stelling 2 Door het participatief werken met deelnemers in participatieve kunstpraktijken is mijn artistieke visie veranderd.	1	1	1	1	3		
Stelling 3 Het samenwerken met deelnemers in participatieve kunstpraktijken heeft mijn visie op de samenleving veranderd.	1	1		1	1	1	2
Stelling 4 Mijn artistieke visie op en ideeën over het project heb ik overgebracht op de deelnemers.	1	1		1		2	3
Stelling 5 Door mijn werkwijze zijn de deelnemers aan de participatieve kunstpraktijk medebepalend voor het proces en het eindresultaat.			1		1	4	1
Stelling 6 Participatief werken met deelnemers in participatieve kunstpraktijken vind ik lastig.	4			3			
Stelling 7 Het participatief werken in het project met mij als kunstenaar heeft veranderingen teweeggebracht bij de deelnemers.				3	1	1	1
Stelling 8 Ik heb veel geleerd van participatief werken met deelnemers in de (de) participatieve kunstpraktijk(en).			1	1	1	3	1
Stelling 9 Mijn kunstenaarschap is door het werken met participatieve kunstpraktijk(en) veranderd.	1			1	2	2	1
Stelling 10 De rol en betekenis van de participatieve kunstenaar wordt in de kunstenwereld positief beoordeeld.		1	3	1	2		

Noot. N=7.

Bijlage 6**Kruistabel scores stellingen deelnemers**

	<i>Helemaal mee</i>						
	<i>oneens</i>			<i>eens</i>			
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Stelling 1 De kunstenaar heeft mij gestimuleerd in het samenwerken in de participatieve kunstpraktijk X					1	3	7
Stelling 2 Door het samenwerken met de kunstenaar in participatieve kunstpraktijk X is mijn visie op kunst veranderd.				3	1	5	2
Stelling 3 Door het samenwerken met de kunstenaar in de participatieve kunstpraktijk X heb ik anders leren kijken naar mijn omgeving.	1		1	1		3	5
Stelling 4 Door het samenwerken met de kunstenaar in de participatieve kunstpraktijk X zijn mijn kunstzinnige kwaliteiten vergroot.	2	2		1		3	3
Stelling 5 De samenwerking met de kunstenaar in deze kunstpraktijk heb ik als positief ervaren.			1		1	3	6
Stelling 6 Participatief werken met deelnemers in participatieve kunstpraktijken vind ik lastig.					1	3	7
Stelling 7 De opvattingen en ideeën van de kunstenaar zijn door de samenwerking met de deelnemers in participatieve kunstpraktijk X veranderd.	1	1	1	1		4	3
Stelling 8 Ik heb veel geleerd van de samenwerking met de kunstenaar in participatieve kunstpraktijk					3	2	6
Stelling 9 Door het samenwerken met de kunstenaar in participatieve kunstpraktijk X zijn mijn eigen opvattingen en ideeën veranderd.					4	6	1
Stelling 10 Samenwerken in participatieve kunstpraktijk X vond ik lastig.	3	2	1			5	

Noot. N= 11.

Bijlage 7**RESULTATEN digitale SURVEY DEELNEMERS participatieve kunstpraktijk 'Stof tot nadenken'**

Naam: **16 deelnemers** m / v (100%)

* geboortjaar: **voor 1950 – 2 deelnemers = 12%**
1950-1960 – 4 deelnemers = 25%
1960-1970 – 5 deelnemers = 31%
1970-1980 – 3 deelnemers = 19%
1980-1990 – 2 deelnemers = 13%

Woonplaats **Den Haag (2), Amsterdam (8), Megen, Diemen, Utrecht, Utrecht, Hilversum, Velsersbroek = 50% Amsterdam**.....

Datum: **22 juli 2014**.....

1. Heb je al eerder aan een community arts project meegewerkt?

Ja 3 = 19%
Nee 13 = 81%

Indien Ja: _____ en _____ welk _____ project?
 Wanneer _____

Eerdere projecten van Sara Vrugt (alle 3 deelnemers)

Heb je een opleiding of cursus gevolgd op het gebied van kunst? B.v. muziek, dans, drama, beeldend.

Ja 7 = 44%
Nee 9 = 56%

Zo ja, wanneer en welke opleiding/cursus?

CMV, Haute Couture Borduren, Leraren opleiding textiel/handvaardigheid, opl. Broderie d'Art, zangles/koorprojecten, modeontwerpen Amsterdam Fashion Institute, 1 jr. Willem de Koning Academie¹⁶⁰

¹⁶⁰ In totaal waren er 36 deelnemers aan het project. 32 deelnemers hebben aangegeven mee te willen werken aan dit onderzoek. Uiteindelijk hebben 16 deelnemers de survey ingevuld, hetgeen een score van 50% betekent.

2. Hoe ben je bij deze kustpraktijk betrokken geraakt?

Informatie via media **0**
 Informatie via de kunstenaar **1**
 Informatie via de organisatie **3**
 Via andere deelnemer(s) **5**
 Anders nl.: **7**

via Facebook, Kostuumvereniging, via kennis kunstenaar, via dochter, bevriend met kunstenaar, via Oude Kerk(2), via Saskia ter Welle (kunstenares), via docente opleiding Broderie d'Art

3. Welke van de volgende kenmerken van participatieve kunstpraktijken zijn voor jou van belang geweest voor je deelname aan **Stof tot nadenken**?
Kruis in de reeks achter het genoemde kenmerk aan in hoeverre dat kenmerk voor jou van belang was.

	1=helemaal niet van belang				7=helemaal van belang		
	1	2	3	4	5	6	7
a. Sociale contact met andere deelnemers	1x	0	3x	1x	7x	6x	0
	6%		19%	6%		25%	
b. Samenwerken met andere deelnemers	1x	0	2x	2x	3x	7x	1x
	6%		12%	13%	19%	44%	6%
c. Samenwerken met een kunstenaar	0	0	0	3x	3x	6x	4x
				19%	19%	37%	25%
d. Leren van een kunstenaar	0	0	0	2x	3x	5x	5x
				13%	20%	33%	34%
e. Gezamenlijk creëren van een kunstwerk	0	0	0	2x	2x	2x	10x
				12%	12%	13%	63%
f. Mijn eigen artistieke talenten ontwikkelen	1x	0	0	3x	6x	2x	4x
	6%			13%	19%	25%	37%
g. Eigen netwerk uitbreiden	3x	0	1x	4x	3x	3x	1x
	20%		6%	27%	20%	20%	7%
h. Gezelligheid en plezier	1x	0	1x	1x	1x	8x	4x
	20%		6%	6%	7%	50%	25%
i. Anders nl:	0	0	0	1x	0	1x	2x
				25%		25%	50%
Nederlands oefenen (score 4), speciale borduurtechniek oefenen (score 6), iets voor een ander doen (score 7), verbinding creëren tussen de kerkgemeente en de Stichting Oude Kerk (score 7)							

4. Deelnemen aan **Stof tot nadenken** vond ik *niet* gemakkelijk vanwege

	1=helemaal niet van belang			7=helemaal van belang			
	1	2	3	4	5	6	7
a. het samenwerken met de kunstenaar(s)	9x	3x	0	1x	0	0	0
b. de artistieke opvattingen van de kunstenaar	11x	2x	1x	0	0	0	0
c. mijn eigen technische mogelijkheden	3x	4x	3x	0	1x	2x	1x
d. de te dragen verantwoordelijkheid	4x	5x	1x	1x	2x	0	0
e. het opzij moeten zetten van mijn eigen artistieke opvattingen	11x	2x	1x	0	1x	0	0
f. het samenwerken met deelnemers met verschillende opvattingen	9x	2x	3x	1x	0	0	0
g. tijdsdruk op het project	9x	2x	4x	1x	0	0	0
h. Anders nl: inplannen eigen agenda (score 7)	0	0	0	0	0	0	1x

5. Van mijn deelname aan **Stof tot nadenken** heb ik geleerd:

	1=helemaal niet 7=helemaal wel						
	1	2	3	4	5	6	7
1. met anderen samen te werken aan een artistiek project	0	0	1x	3x	3x	3x	5x
2. dat kunst belangrijk is voor de samenleving	0	0	0	2x	1x	5x	6x
3. dat een kunstenaar je 'anders' naar de omgeving laat kijken	0	0	0	2x	33x	3x	6x
4. mijn artistieke kwaliteiten te vergroten	0	2x	1x	3x	5x	2x	2x
5. dat ik als deelnemer, in samenwerking met de kunstenaar, invloed heb op het proces en eindresultaat	0	0	0	1x	2x	9x	4x
6.a. verantwoordelijkheid te dragen voor mijn eigen bijdrage.	0	0	0	1x	2x	7x	4x
6b. respect te hebben voor andere opvattingen	1x	0	0	3x	1x	5x	5x
7. dat ik invloed kan uitoefenen op de visie van de kunstenaar	0	4x	1x	1x	3x	3x	1x
8.a van de sociale kwaliteiten van de kunstenaar	1x	0	0	1x	3x	3x	6x
b. van de artistieke kwaliteiten van de kunstenaar	0	0	0	1x	3x	3x	7x
9. dat mijn opvattingen en ideeën door samenwerking met de kunstenaar veranderd zijn	1x	5x	0	5x	2x	1x	1x
10. dat samenwerking met een kunstenaar lastig is	12x	1x	0	1x	0	0	0
Anders nl: interactie tussen heel verschillende groepen mensen en de kerk als levend monument Dat samenwerken in een geconcentreerde omgeving prettig is	0	0	0	0	0	0	1x 1x

Aanvullingen of opmerkingen – 10 deelnemers

Ik liep er per toeval tegenaan, en ik vond het een heel leuk project om aan mee te werken! Heb nieuwe dingen geleerd, heb heerlijk kunnen werken, soms lekker lastige dingen tegengekomen vooral qua techniek dan, maar die ook weer overwonnen, een prachtig gezamenlijk resultaat, trots dat ik nu een stukje van mezelf heb liggen in de oude kerk in mijn stad!!

Het is voor mij belangrijk dat ik me kan laten inspireren door het artistieke idee van de kunstenaar.

Wat zeer waardevol is bij deze kunstenaar is dat zij over artistieke en sociale kwaliteiten beschikt waardoor ik me als deelnemer erg uitgenodigd en gezien voel. Ook heel prettig om me door het laatste project in de Oude Kerk verbonden te voelen met die plaats, prachtig een bijdrage te leveren aan zo'n prachtig gebouw. En last but not least: het project was perfect georganiseerd door iemand die daar goed voor was opgeleid: een CMV' er.

Een zeer geslaagd project! Complimenten voor Sara, hoe ze altijd rustig en geduldig bleef.

Het was de 1e keer dat ik aan een dergelijk project deelnam. Ik vond het ontzettend leuk en leerzaam. Ik heb een nieuwe borduurtechniek geleerd en samen met anderen in het atelier werken vond ik heerlijk om te doen. De concentratie en het werk van de mensen gaf het eindresultaat een extra dimensie.

Ik ben gaan deelnemen aan Stof tot Nadenken omdat het een goede manier was om in een bijzondere omgeving de Lunéville techniek te oefenen, waarvoor ik een opleiding doe. Verder woon ik zelf in Amsterdam en leek het me leuk om mee te werken aan een project dat iets bijdraagt in mijn eigen stad, in dit geval aan de Oude Kerk.

Tijdens het project kwam ik erachter hoe fijn het is om met meerdere mensen tegelijk heel geconcentreerd te werken in een atelier, die sfeer vind ik bijzonder. Het gaf me energie. Je merkte ook dat iedereen zich verantwoordelijk gaat voelen voor zijn/haar eigen stukje van het geheel. Dat je heel kritisch wordt op je eigen werk.

En ook veel van elkaar leert, niet alleen van Sara. Juist doordat je elkaar helpt en tijdens het werk ook ideeën uitwisselt.

Ook de interactie met Sara vond ik heel inspirerend, ze laat zien hoe ze tot een bepaald idee of vorm komt, dat had ik nog nooit zo gezien. Je leert dus ook iets over het werkproces van een kunstenaar, erg interessant! Al met al heeft het project me veel meer gegeven dan alleen techniek oefenen en heeft ertoe geleid dat we nu een groepje handwerkers hebben die samen dingen ondernemen en van elkaar leren. Het sociale aspect bleek voor mij uiteindelijk veel belangrijker.

Dat ik jammer vind dat ik dit formulier niet op de computer kon invullen. Het moest eerst uitgeprint om vervolgens ingevuld te worden om daarna weer in te scannen. Dit is niet mijn hobby!

Bij vraag 3 heb ik bij een aantal vragen ingevuld dat het helemaal niet voor mij van belang was. Dat gold toen ik begon. Het grappige is dat naarmate het project vorderde die zaken toch wel ook belangrijk voor mij werden.

Bij vraag 5 gelden punt 2, 3, 6a en 6b eigenlijk altijd en overal.

De antwoorden die ik gegeven hebben zijn gerelateerd aan Stof tot Nadenken en Sara Vrugt als kunstenaar omdat ik verder (nog) geen ervaring met dit soort projecten heb. Pas dus op om generieke conclusies te trekken, zoals bijvoorbeeld van vraag 5.10.

Nee, ik vond het samenwerken met Sara totaal niet lastig. Ik weet echter niet of dat ook met andere kunstenaars zo is.

Ik vond het mooi project. Op een prachtige plek! Vond ik wel belangrijk. En ik heb er met plezier aan gewerkt. De tijd, 2 maanden, vond ik ook precies goed. En dat het niet makkelijk was om de steek te leren. Vond ik ook wel een uitdaging.

Het was een leuk project! Wat opvallend was, was dat er weinig 'jongeren' aan mee werkten.

Het was zeer inspirerend en stimulerend om onder leiding van de kunstenaar en de begeleidster(s) en medeborduursters aan dit project mee te kunnen doen. Achteraf waren het vrolijke, sociale en inspannende (door het aanleren van de steek met de Lunéville-naald) werkdagen.

Wil je op de hoogte gehouden worden van de resultaten? Vul dan je naam in bij de gegevens.

Bibliografie

- Altena, Arie. 2016. *Wat Is Community Art? De sociale wending in de hedendaagse kunst*. Rotterdam: V2_Publishing.
- Arendt, Hannah. 1959. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Arnstein, Sherry. 1969. 'A Ladder of Citizen Participation.' *Journal of the American Institute of Planners* 35 (4): 216–24. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>.
- Atkins, Robert. 2008. 'Politics, Participation and Meaning in the Age of Mass Media.' In *The Art of Participation 1950 to Now*, edited by Rudolf Frieeling, 50–65. New York: Thames and Hudson.
- Bain, Alison. 2005. 'Constructing an Artistic Identity.' *Work, Employment and Society* 19 (1): 25–46. <https://doi.org/10.1177/0950017005051280>.
- Bakker, Mariëlle. 2006. 'Sekseverschillen in leiderschap.' Masterthesis, Universiteit Twente.
- Bax, Sander. 2009. '“Waar ernst was, moet spel komen”, Harry Mulisch tussen groot schrijver en publieke intellectueel.' *Tijdschrift voor Tijdschriftstudies* 13 (26): 35–53. <https://doi.org/10.18352/ts.257>.
- Becker, Howard. 1982. *Art Worlds*. Berkeley: University of California Press Ltd.
- Bekx, Stephan. 2011. *Gebiedsaanpak Binckhorst*. Den Haag.
- Belfiore, Eleonora, and Oliver Bennett. 2007. 'Determinants of Impact: Towards a Better Understanding of Encounters with the Arts.' *Cultural Trends* 16 (3): 225–75. <https://doi.org/10.1080/09548960701479417>.
- Belfiore, Eleonora, and Olivier Bennett. 2010. *The Social Impact of the Arts, An Intellectual History*. Hampshire U.K.: Palgrave Macmillan Publishers Ltd.
- Bishop, Claire. 2004. 'Antagonism and Relational Aesthetics.' *October* 110: 51–79. <https://doi.org/10.1162/0162287042379810>.
- . ed. 2006a. *Participation: Documents for Contemporary Art*. London: Whitechapel Gallery/The MIT Press.
- . 2006b. 'The Social Turn: Collaboration and Its Discontents.' *Artforum*, 44 (6): 178–83. <https://doi.org/10.1108/17506200710779521>.
- . 2012a. *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. 1st ed. London: Verso.
- . 2012b. 'Delegated Performance: Outsourcing Authenticity.' *October*, 140: 91–112. https://doi.org/10.1162/OCTO_a_00091.
- Blanes, Ruy, Alex Flynn, Maïté Maskens, and Jonas Tinius. 2016. 'Micro-Utopias: Anthropological Perspectives on Art, Relationality and Creativity.' *Cadernos de Arte e Antropologica* 5: 5–20. <https://doi.org/10.4000/cadernosaa.1017>.
- Boelhouwer, Marieke. 2013. 'Tussen weerstand en weerbaarheid en andere recepten: een effectevaluatie van het WIBO-Lesprogramma met behulp van vragenlijsten, dagboeken en observaties.' PhD diss., Rijksuniversiteit Groningen.

- Bosma, Harke, and Saskia Kunnen. 2008. 'Identity-in-Context Is Not yet Identity Development-in-Context.' *Journal of Adolescence* 31 (2): 281–89. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2008.03.001>.
- Bourriaud, Nicolas. 2002. *Relational Aesthetics*. Translated by Simon Pleasance, Fronza Woods, and Mathieu Copeland. Dijon: Les Presses du réel. <https://doi.org/10.1162/0162287042379810>.
- Caris, Arthur Enricus. 2016. 'The Art of Interruption: Concepts of Art as a Cooperative Citizen Practice Driving Cultural Innovation and Social Change.' PhD diss., Rijksuniversiteit Groningen.
- Carpentier, Nico. 2016. 'Beyond the Ladder of Participation: An Analytical Toolkit for the Critical Analysis of Participatory Media Processes.' *Javnost-The Public* 23 (1): 70–88. <https://doi.org/10.1080/13183222.2016.1149760>.
- Cleveringa, Sikko, en An Van den Bergh. 2015. *Kunst in transitie. participatieve kunstpraktijken in de Scheldemondregio*. Brussel: Demos vzw.
- Commandeur, Ingrid. 2008. "De mythe van het kunstenaarschap." Review van *De mythe van het kunstenaarschap*, door Camiel van Winkel.' *Metropolis M. Tijdschrift voor hedendaagse kunst* 29:1. <http://metropolism.com/magazine/2008-n01/de-mythe-van-het-kunstenaarschap>.
- Crehan, Kate. 2011. *Community Art; An Anthropological Perspective*. London: Berg Publishers.
- Cupchik, Gerald C. 2013. 'I Am , Therefore I Think , Act , and Express Both in Life and in Art.' In *Art and Identity: Essays on the Aesthetic Creation of Mind*, 67-88. Amsterdam: Rodopi.
- Cutcher, Alexandra, and Wendy Boyd. 2018. 'Preschool Children, Painting and Palimpsest: Collaboration as Pedagogy, Practice and Learning.' *International Journal of Art and Design Education* 37 (1):53–64. <https://doi.org/10.1111/jade.12113>.
- de Mare, Heidi. 1981. 'Feministische kunst bestaat niet.' *Tijdschrift voor Vrouwenstudies* 1 (3): 1–22.
- den Hartog Jager, Hans. 2014. *Het streven. Kan hedendaagse kunst de wereld verbeteren?* Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep.
- Donia, Jan. 2012. 'Wandschappen: Nicole Driessens en Ivo van den Baar zetten Charlois Internationaal op de kaart.' *Kunstspectrum* 3: 31-33. http://www.puntuitmedia.nl/upload/files/03-kunst/3-kunst-artikel_nr3_2012.pdf.
- Donker, Birgit. 2017. 'Het is onze kunst die ons allen verbindt.' *Trouw*, 25 januari, 2017.
- Doorman, Maarten. 2016. *De navel van Daphne. Over kunst en engagement*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Elffers, Anna, and Emilie Sitzia. 2016. 'Defining Participation: Practices in the Dutch Art World.' *Museum Participation: New Directions for Audience Collaboration*, edited by Kaye McSweeney, and Jen Kavanagh, 38-67. Edinburgh: MuseumsEtc.
- Eschenburg, Madeline. 2014. 'Artificial Hells: A Conversation with Claire Bishop.' *Contemporaneity: Historical Presence in Visual Culture* 3: 174–78. <https://doi.org/10.5195/CONTEMP.2014.113>.

- [org/10.5195/CONTEMP.2014.113](https://doi.org/10.5195/CONTEMP.2014.113).
- Finkelpearl, Tom. 2013. *What We Made: Conversations on Art and Social Cooperation*. Durham: Duke University Press.
- Flyvbjerg, Bent. 2006. 'Five Misunderstandings About Case-Study Research.' *Qualitative Inquiry* 12 (2): 219–45. <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>.
- Galerie Hommes. 2009. 'Porsche in Progress.' <http://www.hommes.nl/nl/evenementen/17>.
- Galloway, Susan. 2009. 'Theory-Based Evaluation and the Social Impact of the Arts.' *Cultural Trends* 18 (2): 125–48. <https://doi.org/10.1080/09548960902826143>.
- Geerts, Walter. 2018. 'The Curious Case of Cases. An Inquiry into the Effects of Video upon Teachers in Training.' PhD diss., Rijksuniversiteit Groningen.
- Geertz, Clifford. 2001. 'Thick Description.' In *Interpretive Interactionism*, edited by C. Deborah Loughton, 99-118. Los Angeles: SAGE Publishing.
- Gemeente Den Haag. 2011. 'Gebiedsaanpak Binckhorst.'
- Gemeente Delft. 2010. 'Nota meerjarenbeleid Kunst in de Wijken.'
- Gemeente Delft. 2011. Kunst in de Wijken. 'Verkenning Weg van Geerweg.'
- Gemeente Delft. 2012. Kunst in de Wijken. 'Projectplan Groeten van Geerweg.'
- Gemeente Delft. 2013. Kunst in de Wijken. 'Eindrapportage Kunst in de Wijken 2013.'
- Glanz, Jeffrey. 2002. *Finding Your Leadership Style*. <http://www.ascd.org>.
- Glorie, Ingrid. 2015. 'Laat je meevoeren naar een plek die je niet begrijpt. Interview met Antje Krog.' *Maandblad Zuid-Afrika*. http://www.maandbladzuidafrika.nl/Antjie_Krog_interview.
- Goderis, Sarah. 2009. 'Sociaal én artistiek: de sociaal artistieke praktijk en maatschappelijk engagement bekeken vanuit kunstwetenschappelijk oogpunt.' Masterthesis, Universiteit Gent. Amsterdam. <http://amsterdamsebinnenstad.nl/nieuws/samenvatting-oudekerk.pdf>.
- Grandjean, Jacqueline, Liselotte ten Voorde, and Ester Serrano. 2014. *Stof tot nadenken*. Edited by Ester Serrano. Amsterdam: Stichting de Oude Kerk.
- Groys, Boris. 2008. 'A Genealogy of Participatory Art.' In *The Art of Participation 1950 to Now*, 18–31. New York: Thames and Hudson.
- Haffmans, Erica. 2015. 'Uitwijken. Het succes van wijken voor kunst Leiden.' <http://www.wijkenvoorkunstleiden.nl/nieuws/item/201-uitwijken-video>.
- Hall, James. 2010. 'Making Art, Teaching Art, Learning Art: Exploring the Concept of the Artist Teacher.' *International Journal of Art and Design Education* 29 (2): 103–10. <https://doi.org/10.1111/j.1476-8070.2010.01636.x>.
- Heartney, Eleanor. 2012. 'Can Art Change Lives? Review of *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*, by Claire Bishop and *The One and the Many: Contemporary Collaborative Art in a Global Context*, by Grant Kester.' *Art in America* 100 (6): 67-69.
- Heijnen, Emiel. 2013. 'Engagement & Collaboratie.' *Kunstzone*, 12 (1): 22–23.
- . 2015. 'Remixing the Art Curriculum How Contemporary Visual Practices In-

- spire Authentic Art Education.' PhD diss., Radboud Universiteit Nijmegen.
- Heinsius, Joost, and Kai Lehtikoinen. 2013. *Training Artists for Innovation Competencies for New Contexts*. Edited by Joost Heinsius and Kai Lehtikoinen. Helsinki: Theatre Academy of the University of the Arts Helsinki.
- Hillaert, Wouter, and Sandra Trienekens. 2015. *Kunst in transitie. Manifest voor participatieve kunstpraktijken*. Brussel: Demos vzw.
- Hobbs, Robert C. 1984. 'Rewriting History: Artistic Collaboration since 1960.' In *Artistic Collaboration in the Twentieth Century*, 63–87. Washington DC: Smithsonian Institution Press.
- Hoekstra, Marike. 2015. 'The Problematic Nature of the Artist Teacher Concept and Implications for Pedagogical Practice.' *International Journal of Art & Design Education* 34 (3): 349–57. <https://doi.org/10.1111/jade.12090>.
- Hogendijk, Wout. 2014. 'Sabrina Lindemann, over de organische ontwikkeling van de Binckhorst.' *Publiek gemaakt*. <http://publiekgemaakt.nl/sabrina-lindemann-over-de-organische-ontwikkeling-van-de-binckhorst/>.
- Ippolito, Jon. 1996. 'Where Has All the Uncertainty Gone?' *Flash Art*, 83–87.
- Jacobs, Ruben. 2014. *Iedereen een kunstenaar: Over authenticiteit, kunstenaarschap en de creatieve industrie*. Rotterdam: V2_Publishing.
- Kerremans, Jana. 2011. 'Leren in de vrije tijd: een antropologisch perspectief.' In *In formeel leren in de kunsten: theorie en praktijk in Cultuur+educatie* 30: 11,90–101. Utrecht: LKCA.
- Kester, Grant H. 2004. *Conversation Pieces: Community and Communication in Modern Art*. London: University of California Press, Ltd.
- . 2005. 'Conversation Pieces: The Role of Dialogue in Socially-Engaged Art.' In *Theory in Contemporary Art since 1985*, edited by Zoya Kucor and Simon Leung. Oxford: Wiley-Blackwell.
- . 2011. *The One and the Many: Contemporary Collaborative Art in a Global Context*. London: Duke University Press.
- Keunen, Yvonne. 2009. 'Vlammend Rode Porsche van Stukjes Vilt.' *Algemeen Dagblad*, 17 juni. <http://www.ad.nl/ad/nl/1038/Rotterdam/article/detail/2052786/2009/06/17/Vlammend-rode-Porsche-van-stukjes-vilt.dhtml>.
- Kinsella, Victoria. 2017. 'The Use of Activity Theory as a Methodology for Developing Creativity within the Art and Design Classroom.' *International Journal of Art & Design Education* 37(3): 493–506. <https://doi.org/10.1111/jade.12147>.
- Kunnen, E Saskia. 2009. 'Are Conflicts the Motor in Identity Change?' *Identity* 6 (2): 169–86. <https://doi.org/10.1207/s1532706xido6023>.
- Kwon, Miwon. 2002. *One Place after Another. Site-Specific Art and Locational Identity*. Cambridge (MA): MIT Press.
- . 2004. *One Place after Another; Site-Specific Art and Locational Identity*. Cambridge (MA): MIT Press.
- Lichtwarck-Aschoff, Anna, Paul van Geert, Harke Bosma, and Saskia Kunnen. 2008.

- 'Time and Identity: A Framework for Research and Theory Formation.' *Developmental Review* 28 (3): 370–400. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2008.04.001>.
- Lind, Maria. 2007. 'The Collaborative Turn.' In *Taking the Matter into Common Hands: On Contemporary Art And Collaborative Practices*, edited by Johanna Billing, Maria Lind, and Lars Nilson, 15–31. London: Black Dog Publishing.
- Lindemann, Sabrina. 2016. 'OpTrek.' www.optrek.org/werkwijze.
- Lowe, Toby. 2012. 'A Quality Framework for Helix Arts Participatory Practice.' Newcastle: Helix Art.
- Lub, Vasco. 2014. *Kwalitatief evalueren in het sociale domein Mogelijkheden en beperkingen*. Den Haag: Boom/Lemna.
- Marcon, Marco. 2013. 'The Relationship Between the Concepts of Aesthetics and Community in Recent Art Theory and Criticism.' PhD diss., University of New South Wales.
- Matarasso, François. 1997. 'Use or Ornament? The Social Impact of Participation in the Arts.' Stroud: Comedia.
- . 2013a. 'All in This Together': The Depoliticisation of Community Art in Britain 1970–2011. In *Community, Art, Power: Essays from ICAF 2011*, edited by Eugene van Erven. Rotterdam: Rotterdams Wijktheater.
- . 2013b. 'Creative Progression: Reflections on Quality in Participatory Arts.' *UNESCO Observatory Multi-Disciplinary Journal in the Arts* 3 (3): 2–15. https://www.academia.edu/5138812/Creative_Progression_-_Reflections_on_quality_in_participatory_arts.
- McLeod, Catherine Anne. 2011. 'Transformative Community Art: Re-Visioning the Field of Practice.' Masterthesis, University of Toronto.
- Merli, Paola. 2010. 'Evaluating the Social Impact of Participation in Arts Activities a Critical Review of Francois Matarasso's Use of Ornament?' *International Journal of Cultural Policy* 8(1): 107–18. <https://doi.org/10.1080/10286630290032477>.
- Mulder, Arjen. 2010. *Van beeld naar interactie. Betekenis en agency in de kunsten*. Rotterdam: V2_Publishing/NAi uitgevers.
- Oosterling, Henk. 2009. *Dasein als design of: moet design de wereld?* Premsela lezing.
- Otte, Hanka. 2015. 'Binden of overbruggen? Over de relatie tussen kunst, cultuurbeleid en sociale cohesie.' PhD diss., Rijksuniversiteit Groningen.
- Patton, Michael Quinn. 1990. 'Purposive Sampling.' In *Designing Qualitative Studies*, 169–86. Beverly Hills (CA): SAGE Publishing
- PS|Theater. 2013. 'De atlas van Slaaghwijk.' Leiden.
- . 2014. Projectoverzicht en doelstellingen atlas op het plein.' Leiden.
- . 2015. 'De atlas op het plein Februari t/m April 2015 - Inhoudelijk verslag & financiële afrekening.' Leiden.
- 'PS|theater doet het anders: marketing als startpunt van het werk.' 2014. <https://www.cultuurmarketing.nl/pstheater-doet-het-anders/>.
- Raad voor Cultuur. 2003. 'Vooradvies 2005-2008 Deel amateurkunst.' Den Haag.

- Reijnders, Frank. 2008. 'Het soevereine kunstenaarschap. Kanttekeningen bij een mythe. Over Camiel van Winkels 'De Mythe van Het Kunstenaarschap''. *De Witte Raaf*, 131: 6.
- Renshaw, Peter. 2010. *Engaged Passions Searches for Quality in Community Contexts*. Delft: Eburon Academic Publishers.
- . 2011. *Working together: An enquiry into creative collaborative learning across the Barbican-Guildhall Campus*. London: Barbican and Guildhall School for Music & Drama.
- . 2013. *A Provocation Paper: Being in Tune. Seeking Ways of addressing isolation and dislocation through engaging in the arts*. London: Barbican and Guildhall School for Music & Drama.
- Riemersma, Suzanne. 2008. 'New Art in the 80s and 90s. Redefining Neoconceptualism.' Masterthesis, Universiteit Utrecht.
- Rijksoverheid, Ministerie van OCW. 2015. *Ruimte voor cultuur: uitgangspunten cultuurbeleid 2017-2020*. Beleidsnota, 1-43.
- Roberts, Teresa L. 2009. 'Collaboration in Contemporary Artmaking: Practice and Pedagogy.' PhD diss., Ohio State University.
- Rooney, Sierra. 2014. 'What We Made: Conversations on Art and Social Cooperation.' *Public Art Dialogue* 4 (1): 168-69. <https://doi.org/10.1080/21502552.2014.878488>.
- Roose, Henk, en Willem Roose. 2016. 'Discours over hedendaagse kunst: de sociale wending. Een empirische analyse van 25 jaar Frieze en Artforum via Topic Models.' *Sociologos* 37 (4): 285-308. <https://biblio.ugent.be/publication/8508583/file/8508593>.
- Schubert, Leanne. 2012a. 'Art, Social Work, and Social Change.' PhD diss., University of Newcastle, Australia.
- Selkrig, Mark. 2011. 'Learning about Ourselves from Others: Transformation of Artists' Identities through Community-Based Arts Practice.' *International Journal of Lifelong Education* 30 (5): 577-89. <https://doi.org/10.1080/02601370.2011.570875>.
- Skorikov, Vladimir B., and Fred W. Vondracek. 2011. 'Occupational Identity.' In *Handbook of Identity Theory and Research*. New York: Springer Science + Business Media. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7988-9_29.
- Sloan, Kris. 2006. 'Teacher Identity and Agency in School Worlds: Beyond the All-Good/All-Bad Discourse on Accountability-Explicit Curriculum Policies.' *Education* 2: 119-152.
- Smithuijzen, Cas. 2018. 'Verzuiling, verzorging en verzakelijking Rijkscultuurbeleid 1918-2018.' In *In de regel vrij. 100 Jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap*. Red. Pieter Slaman. Den Haag OCW.
- Smits, Erica. 2011. 'Kunst langs de sociale weg.' *TM*, 3. <http://www.ericasmits.nl/kunst-langs-de-sociale-weg/>.
- Sonn, Christopher, and Alison Baker. 2015. 'Creating Inclusive Knowledges: Exploring

- the Transformative Potential of Arts and Cultural Practice.' *International Journal of Inclusive Education* 20(3): 215-228. <https://doi.org/10.1080/13603116.2015.1047663>.
- Sterk, Erik, Maurice Specht en Guido Walraven. 2013. *Sociaal ondernemerschap in de participatiesamenleving. Van de brave naar de eigenwijze burger*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Stichting De Oude Kerk. 2012. 'Oude Kerk/kunst van vandaag. Samenvatting businessplan.'
- Stierli, Martino, and Mechteld Wildrich. 2016. 'Introduction.' In *Participation in Art and Architecture Spaces in Interaction and Occupation*, edited by Martino Stierli and Mechteld Wildrich, 330. I.B. Tauris & Co Ltd. Londen. New York.
- Tennekens, J. 1990. *De onbekende dimensie; over cultuurverschillen en macht*. 1st ed. Leuven: Garant.
- Thornton, Alan. 2005. 'The Artist Teacher as Reflective Practitioner.' *International Journal of Art and Design Education* 24 (2): 166-74. <https://doi.org/10.1111/j.1476-8070.2005.00437.x>.
- Tiller, Chrissie. 2013. 'Participatory Arts and Community Development: Taking Part.' In *Community Research for Community Development* edited by Majorie Mayo et al. (eds.), 133-150. London: Palgrave Macmillan Publishers Ltd.
- . 2017. 'Power Up.' London. www.creativepeopleplaces.org.uk.
- Tipler, Kathleen, and Christina Chang. 2017. 'Reflexivity, Participatory Art, and the Failures of Monist Representation.' *Space and Polity* 21 (1). Taylor & Francis: 75-91. <https://doi.org/10.1080/13562576.2017.1291137>.
- Trienekens, Sandra, Ingrid Doctor & Britt Zwartjes. 2016. *Preventie, zelfregie en participatie met kunst en cultuur in het sociaal domein. Inspiratiegids voor lokaal beleid*. Utrecht: LKCA <https://www.lkca.nl/~media/downloads/publicaties/2016/inspiratiegids%20lokaal%20beleid%2008122016.pdf>
- . 2016a. *Kunstparticipatie voor het sociaal domein*. Onderzoeksrapport in opdracht van KOM Gelderland. Amsterdam: Urban Paradoxes.
- Trienekens, Sandra, and Dirk Willem Postma. 2010. 'Verbinden door te ontwrichten.' *Boekman tijdschrift voor kunst, cultuur en beleid* 82: 22-31.
- Trienekens, Sandra, Marjo van Hoorn en Marie-Louise Damen. 2006. 'Kunst en sociaal engagement.' *Cultuur + Educatie*. Vol. 17.
- Twaalfhoven, Anita. 2010. 'Community Art Redactioneel.' *Boekman tijdschrift voor kunst, cultuur en beleid* 82: 4-5.
- van der Pennen, Ton. 2010. 'Een tegendraadse interventie bij stedelijke vernieuwing. Een monografie over Sabrina: een urban curator.' Delft.
- van Doorn, Bonnie. 2012. 'De beroepsstatus van autonoom beeldend kunstenaars.' Masterthesis Universiteit Utrecht.
- van Erven, Eugene. 2010. 'Op zoek naar de kern.' *Boekmancahier* 22 (82): 8-16.
- . 2013. *Community Arts Dialogue*. Red. Margreet Bouwman and Margreet Zwart.

- Utrecht: Stichting Vrede van Utrecht.
- . 2014. *ICAF in the Picture*. Rotterdam: Stichting Rotterdams Wijktheater. www.icafr rotterdam.com.
- . 2015. 'The Tension between Community and Art.' *The Journal of Applied Theatre and Performance* 20 (3). Taylor & Francis: 407–10. <https://doi.org/10.1080/13569783.2015.1059748>.
- . 2016. 'Towards a New Cutting Edge' *TDR/The Drama Review* 60 (4): 92–107. https://doi.org/10.1162/DRAM_a_00597.
- van Hennekeler, Roos. 2014. 'Zitten Op poëzie.' *Het Parool*, 15 mei 2014.
- van Staa, AnneLoes en Jeanine Evers. 2010. 'Thick Analysis: strategie om de kwaliteit van kwalitatieve data-analyse te verhogen.' *Kwalon* 43 (1): 5–12.
- Van Winkel, Camiel. 2007. *De mythe van het kunstenaarschap*. Amsterdam: Fonds BKVB.
- van Winkel, Camiel, Koos Zwaan, and Pascal Gielen. 2012. 'De hybride kunstenaar. De organisatie van de artistieke praktijk in het postindustriële tijdperk.' Breda: AKV|St.|oost.
- Veenhoff, Merel. 2016. 'Sabrina Lindemann. Urban curator ontwikkelt en onderzoekt waarden in stedelijke transitiegebieden.' *Steden in transitie*. <https://stedenintransitie.nl/interview/sabrina-lindemann>.
- Vuyk, Kees. 2010. 'The Arts as an Instrument? Notes on the Controversy Surrounding the Value of Art.' *International Journal of Cultural Policy* 16 (2): 173–83. <https://doi.org/10.1080/10286630903029641>.
- Vuijsje, Herman. 2012. 'Laten ze de statuten nog eens nalezen'. d'Oude Binnenstad, december. <http://www.hermanvuijsje.nl/artikel.html>.
- Wagner, Richard. 1892. 'Art-Work of the Future.' In *Richard Wagner's Prose Works*, edited by William Ashton Ellisi, 69–213. London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., Ltd.
- Wandschappen. 2007. 'Borduurzaam.' <http://www.wandschappen.nl/ml/driessensen-van-den-baar/agenda/84>.
- Wesseling, Janneke. 2013. 'De volmaakte beschouwer: de ervaring van het kunstwerk en de actualiteit van de receptie-esthetica.' PhD diss., Universiteit Leiden.
- WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) 2015. 'Cultuur herwaarderen.' Red. Erik Schrijvers, Anne-Greet Keizer, en Godfried Engbersen. Den Haag: Amsterdam University Press.
- Winner, Ellen, Thalia R. Goldstein, and Stéphan Vincent-Lancrin. 2013. 'Art for Art's Sake? Overview.' Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264180789-3-en>.
- Yang, Jing. 2015. 'Benefit-Oriented Socially Engaged Art: Two Cases of Social Work Experiment.' PhD diss., University of Jyväskylä.
- Yin, Robert K. 2009. *Case Study Research Design and Methods*. Edited by Vicki Knight and Sean Connelly. 4th ed. Los Angeles: SAGE Publishing.

Lijst met afbeeldingen en verantwoording

Afbeelding 1.1	Ladder of Participation, Cherry Arnstein 1969	18
Afbeelding 1.2	Schermafbeelding categorie Participatieproces, code Inspraak, Bron: veranderend kunstenaarschap database narratieve analyse, Rina Visser 2018	37
Afbeelding 2.1	Miriam Schapiro 1980 Black bolero. Art Gallery NSW	55
Afbeelding 2.2	Judy Chicago. 1974-79. Detail, Wing 1 of The Dinner Party. Place: Elizabeth A. Sackler Center for Feminist Art; Collection of the Brooklyn Museum of Art.	57
Afbeelding 2.3	Andrea Fraser. "Museum Highlights: A Gallery Talk", 1989. Video still of performance. Courtesy UCLA	60
Afbeelding 2.4	"When Faith Moves Mountains" (11 April, 2002)	61
Afbeelding 2.5	D-toren in Doetinchem 17 september 2018. Foto's: Jos Verleg	62
Afbeelding 2.6	De Floating Dialogues boot van Wochenklausur	67
Afbeelding 2.7	Quality Framework for Participatory Arts, Toby Lowe, 2012	75
Afbeelding 2.8	Jan Schoonhoven 1971. Foto: collectie Stedelijk Museum Schiedam	83
Afbeelding 2.9	Once upon a time in het veen. Bron: Freia Roelofs Wordpress.com	84
Afbeelding 3.1	Ontwerpen voorstoelzittingen. Foto: Sara Vrugt	93
Afbeelding 3.2	De Oude Kerk in Amsterdam. Foto: Rina Visser	94
Afbeelding 3.3	Sara Vrugt. Foto: Ernst van Deursen	97
Afbeelding 3.4	Bord in kerkatelier. Foto: Rina Visser	98
Afbeelding 3.5	Gewelf Oude Kerk. Foto: Sara Vrugt	100
Afbeelding 3.6	Ontwerp voor stoelbekleding. Foto: Sara Vrugt	101
Afbeelding 3.7	De speciale borduurnaald voor broderie d'art. Foto: Lisa van Wieringen	102
Afbeelding 3.8	Borduren in het kerkatelier. Foto: Sara Vrugt	103
Afbeelding 3.9	Stoelzittingen met tekst. Foto: Lisa van Wieringen	105
Afbeelding 3.10	Stoelzittingen uit het project 'Stof tot nadenken'. Foto: Sara Vrugt	115
Afbeelding 3.11	Uitspraak over de wijk Geerweg. Bron: Stichting DelftsPeil	117
Afbeelding 3.12	Verhalen ophalen in de wijk. Foto: Stichting DelftsPeil	121
Afbeelding 3.13	Performance bij voormalige locatie St. Joris Gasthuis Foto: Rina Visser	123
Afbeelding 3.14	De 'Geergirls' in actie. Foto: Laura de Haan	124
Afbeelding 3.15	Optreden van de rapper. Foto: Laura de Haan	125
Afbeelding 3.16	Fotobord GeerwegTour. Foto: Rina Visser	127

Afbeelding 3.17	De Geerwegtour met rondleider. Foto: Rina Visser	131
Afbeelding 3.18	Tegels gemaakt tijdens muziektheatertour 'Noorderling'. Foto: Rina Visser	137
Afbeelding 3.19	Finale 'Noorderling' bij De Atlas met Rian en Julia. Foto: Rob Overmeer	139
Afbeelding 3.20	Rian en Julia in 'Noorderling'. Foto: Rob Overmeer	145
Afbeelding 3.21	De wijkonderzoeker. Foto: Rob Overmeer	145
Afbeelding 3.22	Deelnemers aan de muziektheatertour 'Noorderling'. Foto: Rob Overmeer	147
Afbeelding 3.23	Tegeltjeswijsheden. Foto: Rob Overmeer	149
Afbeelding 3.24	Bouquet Black. Foto: Ivo van den Baar	163
Afbeelding 3.25	Flashmob Truien van Loes. Foto: Ivo van den Baar	171
Afbeelding 3.26	Bewoners aan het werk 'Porsche in Progress'. Foto: Wand-schappen	175
Afbeelding 3.27	Bewoners aan het werk 'Porsche in Progress'. Foto: Ivo van den Baar	175
Afbeelding 3.28	Eindresultaat 'Porsche in Progress'. Foto: Ivo van den Baar	175
Afbeelding 3.29	'Chaos' in de Pompstraat. Gedicht Rieneke Grobber-Minderman. Foto: Ivo van den Baar	178
Afbeelding 3.30	I'm Binck Festival Foto: Rina Visser	182
Afbeelding 3.31	Methodiek OpTrek Foto: Sabrina Lindemann	185
Afbeelding 3.32	'Binckse belofte'. Foto: Rina Visser	186
Afbeelding 3.33	'Binckhorst Beings'. Foto: OpTrek ReSourceCity	188
Afbeelding 3.34	Binckhorst Inspiratietalks. Foto: Sabrina Lindemann	189
Afbeelding 3.35	Kweken van oesterzwammen. Foto: Sabrina Lindemann	194
Afbeelding 3.36	Sabrina Lindemann in Brute Binck. Foto: Rina Visser	196

Verantwoording afbeeldingen via internet (laatst geraadpleegd 4 juni 2018)

Afbeelding 1.1	https://www.researchgate.net/profile/Ted_Grossardt/publication/233151647/figure/fig1/AS:300561049112578@1448670746640/The-Arnstein-Ladder-of-citizen-participation.png
Afbeelding 2.1	www.artgallery.nsw.gov.au/collection/works/295.1982/
Afbeelding 2.2	library.artstor.org.ezproxy.leidenuniv.nl:2048/asset/AJCHI-CAGOIG_10313027156
Afbeelding 2.3	magazine.art21.org/2012/01/26/looking-at-los-angeles-andrea-frasers-men-on-the-line/#.WomSBkxFwc8
Afbeelding 2.4	redflag.org/magazine/issue-6/cover-artist-francis-aly/
Afbeelding 2.6	wochenklausur.at/projekt.php?lang=de&id=4

Lijst met tabellen

Tabel 1.1	Taxonomy of work orientations, Bron: Skorikov and Vondracek	22
Tabel 1.2	Overzicht casestudies	31
Tabel 4.1	Contextaspecten participatieve kunstpraktijken	202-203
Tabel 4.2	Classificatie kunstpraktijken	206
Tabel 4.3	Classificatie kunstpraktijken en deelnemersparticipatie	213
Tabel 4.4	Classificatie kunstpraktijken en kunstenaarsparticipatie	215
Tabel 4.5	Classificatie kunstpraktijken en participatie kunstenaars en deelnemers	218
Tabel 4.6	Classificatie kunstpraktijken en participatievormen kunstenaars en deelnemers	222
Tabel 4.7	Kunstpraktijken en leiderschap kunstenaars	261
Tabel 4.8	Rollen participatieve kunstenaar in relatie tot type kunstpraktijk	263
Tabel 4.9	Leiderschapsstijlen in relatie tot kunstpraktijk en participatie	272